

Wortels van de verguizing van Israël

Hoe komt het toch dat het Joodse volk door de eeuwen heen zo intens veel lijden heeft moeten verdragen en doormaken? Er zijn veel andere volken die in bepaalde perioden ook te lijden hebben gehad door toedoen van anderen. Maar er is geen volk dat – zoals het Joodse volk – in feite door alle eeuwen heen geconfronteerd is met pogroms, vervolgingen, valse beschuldigingen, karikaturen en heel veel bloedvergieten.

Kees Kant

In deze moderne tijd is Israël als land en volk een paria onder de natiën. Er is geen land dat zoveel kritiek en resoluties te verwerken krijgt van de zijde van de internationale gemeenschap als Israël. Israël als Jood onder de natiën.

Toch wel merkwaardig als wij de Joden verwijten wat Gods heilsplan met de wereld was...

Als we terugblikken op negentien eeuwen Joodse diaspora moeten we constateren dat de meeste kritiek op en beschuldigingen tegen Joden absurd en karikuraal waren. Toch heeft dit telkens weer geleid tot excessief geweld en bloedvergieten jegens Joden. Hoe kon dit gebeuren in het hart van christelijk Europa? Hoe is het te verklaren? Of is het misschien niet te verklaren?

HET DODEN VAN JEZUS

De oudste kritiek op Joden vanuit de christelijke gemeente is het verwijt dat ze Jezus hebben verworpen en gedood. Een verwijt dat eigenlijk tot de dag van vandaag nog steeds klinkt. De Joodse Raad wilde dat de Romeinen Jezus zouden kruisigen om een volksofstand en bloedvergieten te voorkomen. Hogepriester Kajafas legt dat uit in Johannes 11:49. Het is natuurlijk onterecht om dat de hele Joodse bevolking van Israël en daarbuiten aan te rekenen. Trouwens, Jezus heeft zelf gezegd: 'Daarom heeft de Vader Mij lief, omdat Ik Mijn leven geef om het opnieuw te nemen. Niemand neemt het Mij af, maar Ik geef het uit Mijzelf; Ik heb macht het te geven, en heb macht het opnieuw te nemen' (Joh. 10:17). Paulus legt uit dat God 'ons vóór de grondlegging van de wereld in Hem uitverkoren heeft' (Ef. 1:4). Daaruit blijkt dat het Gods eeuwige plan was dat Jezus Christus voor ons zou sterven

en opstaan. Het was dus een onderdeel van Gods heilsplan met de wereld. Dan is het toch wel merkwaardig als wij dat

dan de Joden zouden verwijten. Pilatus zei na ondervraging van Jezus: 'Ik vind geen schuld in deze Mens' (Luk. 23:4). Hij had Jezus dus kunnen vrijlaten, maar liet Hem toch geselen en kruisigen en waste hypocriet zijn handen in onschuld. Je zou dus kunnen zeggen dat Pilatus als niet-Jood minstens zo schuldig is aan de dood van Jezus. Als je tenminste over schuld wilt spreken,

want uiteindelijk was de dood van Jezus al bepaald in Gods heilsplan. Het is dan ook zinloos om in juridische termen te speculeren over de schuldvraag bij de dood van Jezus. Sterker nog: velen in onze maatschappij en zelfs in onze eigen families wijzen Jezus als hun Heiland af, en toch leidt dat nooit tot geweld. Hoe kon de beschuldiging van 'godsmoord' dan leiden tot zoveel Joods-bloedvergieten door toedoen van de christelijke kerk?

GEHEIMENIS VAN DE BEDEKKING

Paulus legt uit dat het afwijzen van Jezus door het overgrote deel van de Joden een 'mysterie' is, dat in plaats van een oordeel juist grote rijkdom heeft gebracht bij ons als volkeren, als niet-Joden. 'Heeft God Zijn volk verstoeten? Volstrekt niet! (...) Ik zeg dan: Zijn zij soms gestruikeld met de bedoeling dat zij vallen zouden? Volstrekt niet! Door hun val echter is de zaligheid tot de heidenen gekomen om hen tot jaloersheid te verwekken. Als dan hun val voor de wereld rijkdom betekent en

De christelijke kerk heeft zich vergrepen aan Gods persoonlijk eigendom, zijn troetelkind en bruid

hun verlies rijkdom voor de heidenen, hoeveel te meer hun volheid!' (Rom. 11: 1, 11, 12). Hij vervolgt dan door te zeggen: 'Want ik wil niet, broeders, dat u geen weet hebt van dit geheimenis (opdat u niet wijs zou zijn in eigen oog), dat er voor een deel verharding over Israël is gekomen, totdat de volheid van de heidenen is binnengegaan. En zo zal heel Israël zalig worden, zoals geschreven staat: De Verlosser zal uit Sion komen en zal de goddeloosheden afwenden van Jakob. En dit is het verbond van Mij met hen, wanneer Ik hun zonden zal wegnemen. Zij zijn weliswaar

Verwijten aan het adres van de Joden hebben gezorgd voor een aanhoudend spoor van bloedvergieten. (beeld: een Holocaust-overlevende toont zijn gevangenennummer; foto Frankie Fouganthin)

wat het Evangelie betreft vijanden vanwege u, maar wat de verkiezing betreft geliefden vanwege de vaders. Want de genadegaven en de roeping van God zijn onberouwelijk' (vs. 25-29). Er is dus sprake van een geheimenis, dat uiteindelijk zal leiden tot het behoud van 'heel Israël' door hun Verlosser en Messias Jezus Christus. Wij als niet-Joden kunnen

dit geheimenis ten diepste niet doorgronden. Het is onze zaak niet. Maar in plaats van dit geheimenis op zijn waarde te schatten, heeft de

kerk dit geheimenis nooit tot zich laten doordringen. Kerkvader Justinus Martyr schreef in 140 na Chr. over de Joden: 'Door het doden van de ware gerechtigheid hebben jullie het hoogtepunt van jullie verdorvenheid bereikt.' Een eeuw later zei bisschop Cyprianus dat de duivel de 'vader van de Joden' is. De aversie en blinde haat jegens de Joden bleek al heel vroeg in de geschiedenis van de kerk sterker te zijn dan het gezag van de Heilige Schrift. Waar zowel Oude als Nieuwe Testament spreken van Gods eeuwigdurende verbonden met Israël en zijn blijvende liefde en ontfer-

ming over zijn volk, veranderde de kerk niet alleen dit Bijbelse gegeven, maar bezondigde ze zich ook aan gruwelijk geweld jegens de Joden. Waar komt dit vandaan? Hoe kon dit gebeuren? Het weerspiegelt de onpeilbare diepte van de zonde.

Theologische geschillen hebben door de eeuwen heen wel vaker geleid tot executie van vermeende kettters. Meestal waren dit geschillen die zich afspeelden in een bepaalde tijd en t.o.v. bepaalde personen of groepen. Maar de verwijten aan het adres van de Joden, al waren die telkens weer van een andere aard, hebben eeuw in eeuw uit gezorgd voor een aanhoudend spoor van bloedvergieten. De christelijke kerk heeft zich vergrepen aan het Joodse volk dat door de Bijbel wordt aangeduid als Gods persoonlijk eigendom, troetelkind, oogappel, bruid enz. Wanneer Bijbels-theologische misopvattingen ontstaan ten aanzien van het Joodse volk, dan leidt dit blijkbaar onvermijdelijk tot bloedvergieten. Er valt niet aan te ontkomen om deze houding van de kerk aan te duiden als het kwaad van de zonde dat onze harten heeft vervuld en onze misdaden heeft gekenmerkt.

JALOEZIE

In de literatuur is op allerlei manieren geprobeerd om deze houding van de kerk psychologisch te verklaren. Zo zou de christelijke kerk jaloers geweest zijn op de bijzondere positie van het Joodse volk als uitverkoren volk en Gods bruid. Enigszins vergelijkbaar met de jaloezie van Jakob op zijn broer Ezau, toen laatstgenoemde de zegen van zijn vader zou gaan krijgen. Jaloezie als slechte raadgever en drijfveer.

Ook kerkelijke hoogmoed jegens haar oudste broer Israël wordt vaak genoemd als motief achter het kerkelijk spreken en handelen ten aanzien van Joden. Het is alsof Paulus deze hoogmoed al had voorzien toen hij schreef: '...beroem u dan niet tegenover de takken. En als u zich beroemt: U draagt de wortel niet, maar de wortel u. U zult dan zeggen: De takken zijn afgerukt, opdat ik zou worden geënt. Dat is waar. Door ongelof zijn zij afgerukt en u staat door het geloof. Heb geen hoge dunk van uzelf, maar vrees. Want als God de natuurlijke takken niet gespaard heeft, dan is het ook mogelijk dat Hij u niet spaart' (Rom. 11:18-21). Dergelijke gevoelens hebben ongetwijfeld mede een rol gespeeld in het kerkelijk spreken en handelen jegens de Joden. Toch is het eeuwenlange demoniseren, vervolgen en vermoorden van Joden een te ernstig kwaad om het slechts psychologisch te verklaren als een uitingsvorm van jaloezie en hoogmoed. Het zou haast klinken als een vorm van goedpraten of verzachtende omstandigheden inbrengen. Maar er is meer aan de hand.

DE LIJDENDE KNECHT

Jesaja spreekt veelvuldig over de 'Knecht des Heeren' en wijst daarbij de ene keer op Israël en de andere keer op de komende Messias als Verlosser voor Israël. Er is een onmiskenbare, nauwe band tussen Israël en de Messias. Zo nauw dat ze soms haast samenvallen. Ook Israël is door de eeuwen heen een

'lijdende knecht' geweest. In dat lijden had het Joodse volk deel aan het lijden van haar Messias. Niet dat het Joodse volk zonder zonden was, maar wel omdat het lijden dat Israël is aangedaan een onrechtvaardig lijden was.

Treffend zijn de passages uit Jesaja 53 wanneer we zowel aan Israël als aan de Messias denken: 'Gestalte of glorie had Hij niet; als wij Hem aanzagen, was er geen gedaante dat wij Hem begeerd zouden hebben.

Hij was veracht, de onwaardigste onder de mensen, een Man van smarten, bekend met ziekte (...)

Hij was veracht en wij hebben Hem niet geacht (...) Wij hielden Hem echter voor een geplaagde, door God geslagen en verdrukt. Maar Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden verbrijzeld (...) Wij dwaalden allen als schapen, wij keerden ons ieder naar zijn eigen weg. Maar de HEERE heeft de ongerechtigheid van ons allen op Hem doen neerkomen. Toen betaling geëist werd, werd Hij verdrukt, maar Hij deed Zijn mond niet open. Als een lam werd Hij ter slachting geleid; als een schaap dat stom is voor zijn scheerders, zo deed Hij Zijn mond niet open (...) Om de overtreding van mijn volk is de plaag op Hem geweest'.

De Joden waren altijd 'veracht' en 'de onwaardigste onder de mensen'. Dit werd altijd weer duidelijk in de vele karikaturen en spotprenten. We beschuldigden hen van godsmoord en dachten dat zij 'door God geslagen en verdrukt' waren. In de laatste twee eeuwen dachten velen, binnen en buiten de kerk, dat de Joden van een gevaarlijk en inferieur ras waren. Maar in werkelijkheid zijn de Joden door 'onze overtredingen verwond, en om onze ongerechtigheden verbrijzeld'. De kerk dacht theologisch aan de goede kant te

zitten met haar vervangingstheologie en oordeel over de Joden. Maar in werkelijkheid 'dwaalden wij als schapen, wij keerden ons ieder naar zijn eigen weg'. We dachten Joden terecht te straffen om de vermeende godsmoord en daarmee God een handje te helpen bij de uitvoer van zijn eeuwige oordeel over de Joden. Maar in werkelijkheid hebben we 'de ongerechtigheid van ons allen' op hen doen neerkomen.

Het demoniseren van Joden is een te ernstig kwaad om het te psychologiseren als jaloezie en hoogmoed

In zijn lange lijdensweg was het Joodse volk op een voor ons ondoorgrondelijke manier verbonden met de lijdensweg van zijn eigen Messias. Beiden zijn door de Bijbel aangeduid als de 'Knecht des Heeren', maar ook als 'Mijn Zoon' die door de Heere uit Egypte is geroepen. Jezus ging zijn lijdensweg om te sterven 'om' onze zonden. Omwille van de verzoening droeg Hij onze zonden van ons weg aan het kruis. Maar Jezus is ook gestorven *door* onze zonden. Wij allen kruisigden Hem, het waren onze zonden en ongerechtigheden die we op Hem deden neerkomen. Pilatus vertegenwoordigde ons als volkeren toen hij zei: 'Ik vind geen schuld in deze Mens', en Hem vervolgens toch als onschuldige zwaar liet geselen en kruisigen. Pijnlijk letterlijk kwamen onze zonden op de rug van Jezus terecht. Op een vergelijkbare manier kwamen onze zonden op de ruggen van de duizenden Joden terecht die door de eeuwen heen zijn afgeslacht. We dachten dat ze deze straf en dit oordeel zelf verdiend hadden door het roepen van 'Zijn bloed kome over ons en onze kinderen'. In werkelijkheid hadden we met Pilatus moeten zeggen 'Ik vind geen schuld in deze mens(en)'.

Wij hebben 'de ongerechtigheid van ons allen' op de Joden doen neerkomen. (beeld: monument voor de vermoorde Joden in Berlijn; foto Jorge Royan)

Het was dus geen ongelukkig noodlot dat de Joden trof. Evenmin mogen we zeggen dat het zo 'moest' gebeuren gezien de nauwe band tussen Israël en zijn Messias. Al is er in dat lijden een nauwe band tussen Israël en zijn Messias, het ontslaat de kerk niet van haar zondige verleden. Het was het duistere kwaad van de zonde dat mensen ertoe bracht zich te vergrijpen aan de Joden. Net zomin past het

dat in het hart van christelijk Oost- en West-Europa. Natuurlijk waren het niet alleen gelovigen die zich aan Joden vergrepen, maar wij als christenen zijn geroepen om ons te bezinnen op onze eigen geschiedenis.

HOE NU VERDER?

Een allesomvattende verklaring van wat er is misgegaan jegens de Joden valt niet te geven. Het blijft een

mysterie, maar wel een mysterie met een duistere rand. Veel kerken en kerkleiders hebben in het verleden de

duistere rol van de kerk erkend en schuld beleden. Een goed voorbeeld is het document 'Nostra Aetate' van de Rooms-Katholieke Kerk. Daarin nam de kerk tijdens het Tweede Vaticaans Concilie definitief afstand van de oude leer dat alle Joden schuldig waren aan de dood van Jezus.

Maar zijn al die oprecht gemeente woorden wel geland in de kerken? Zijn de prediking op zondag en de houding van de kerk jegens Joden daadwerkelijk veranderd? Dat valt nog te bezien. Als de kerk, en dan bedoelen we alle denominaties, zich niet radicaal bekeert van haar vervangingstheologie in al haar varianten, kan de geschiedenis zich zomaar herhalen. Misschien niet jegens de Joden als individuen, zoals in de geschiedenis, maar jegens Israël als land en volk. Want we hebben geleerd dat theologische misvattingen jegens Joden en Israël onvermijdelijk leiden tot dodelijke slachtoffers aan Joodse zijde. In deze tijd zijn het de internationale politiek en de Raad van Kerken die zich voornamelijk kritisch uiten jegens Israël en weinig tot geen solidariteit betonen vanuit Bijbels en historisch perspectief. De vraag dringt zich dan ook op of het christendom in het Westen zich wel echt heeft bekeerd van haar duistere verleden.

Wij hadden met Pilatus moeten zeggen: 'Ik vind geen schuld in deze mens(en)'

ons te zeggen dat het een oordeel van God was. Wie zijn wij dat we ons zouden aanmatigen zoiets uit te spreken. We kunnen niet anders dan in alle ootmoed vaststellen dat het onze zonden en ongerechtigheden waren die we zinloos en nodeloos op hun rug hebben laten neerkomen. En